

Inhoud

Woord vooraf	9
Hoofdstuk 1 Inleiding	11
Hoofdstuk 2 Betovering overzee	24
2.1. In de ban van tovenarij	25
2.2. Mannen in het draagnet	29
2.3. De duivel als alibi	39
2.4. Het aardse paradijs	48
2.5. De lokroep van de vrijheid	54
Hoofdstuk 3 Betovering in Europa	60
3.1 De onttovering van het bijgeloof	60
3.2. De betovering van de ideologie	63
3.3. De verleiding van het modernisme en het postmodernisme	68
3.4. De bedwelming van het hedonisme	72
3.5. Betovering in de kerk	75
Hoofdstuk 4 Betovering en onttovering in de Bijbel	91
4.1. De betovering van zonde en dwaalleer	92
4.2. De macht van de magie en het occulte	104
4.3. Onttovering en bevrijding	110
Hoofdstuk 5 God, de mens en de machten	114
5.1. God en Zijn engelen	115
5.2. God en de machten van de duisternis	117

5.3. De mens tussen God en de machten	119
5.4. Geestelijke strijd	120
5.5. Bevrijdingspastoraat?	124
Hoofdstuk 6 Veilig in Gods bescherming	129
Literatuur	139

Hoofdstuk 1

Inleiding

Op zekere dag bezocht een vreemdeling het stadje Hamelen, in het tegenwoordige Duitsland. De reiziger was rattenvanger van beroep. Omdat de stad geteisterd werd door een rattenplaag gingen de bewoners van de stad graag in op het aanbod van de rattenvanger om hen te verlossen van de rioolbewoners. De manier waarop de rattenvanger de knagers ving, baarde veel opzien. Hij gebruikte geen rattenvaai met lokaas. Hij ving de ratten met zijn toverfluit. Door middel van zijn meeslepende fluitspel lokte de rattenvanger de ratten weg uit de kelders, grachten en riolen. Volledig gehypnotiseerd kwamen de dieren massaal uit hun schuilplaatsen tevoorschijn. Ze lieten zich gewillig meevoeren door de fluitspelende rattenvanger. Vervolgens vonden de ratten hun dood in de nabijgelegen rivier. Binnen de kortste keren had de rattenvanger de stad gezuiverd van ongedierte. Toen hij bij de burgers van de stad om een vergoeding kwam vragen, kreeg hij echter nul op het rekest. Uit wraak liep de rattenvanger nogmaals fluitend door de stad. Dit keer waren het de kinderen die in de ban raakten van het betoverende fluitspel. Net als de ratten, lieten ze zich willoos meevoeren door de fluitspeler, hun ondergang tegemoet.

Verklaringen

Over de uitleg van dit verhaal bestaan verschillende opvattingen. Sommige onderzoekers denken dat het slechts een mooi verzonnen verhaal is, zonder dat er enige historische werkelijkheid aan ten grondslag ligt. Anderen denken dat het verhaal wel degelijk een kern van historische waarheid

bevat. Het verhaal zou dan bijvoorbeeld kunnen verwijzen naar een middeleeuwse ronselaar die de kinderen met mooie verhalen weglokte om deel te nemen aan een kruistocht naar het Heilige Land.

Wat de juiste verklaring ook moge zijn, dit verhaal geeft in ieder geval treffend weer wat betovering is. Betovering houdt in dat mensen, zowel jongeren als ouderen, zich willoos laten meeslepen door muziek en woorden die een mooie toekomst voorspiegelen. Het gehoorgeven aan de mooie muziek brengt echter geen heil en voorspoed, maar leidt juist tot de ondergang. Vaak zijn het niet alleen de mensen die de betoverende woorden en ideeën *horen* die in de ban raken van de betovering. Degenen die de betoverende woorden en ideeën *bedenken* en *uitdragen* zijn hierdoor zelf meestal evenzeer geboeid. Betovering is in feite een combinatie van verleiding, illusie en zelfbedrog.

Sirenenzang en IJdelheidskermis

Het thema van betoverende zang of muziek die tot de ondergang leidt, komt al voor in de Griekse oudheid. Denk aan het verhaal van de Griekse held Odysseus. Tijdens zijn omzwervingen over zee komt Odysseus langs een zee-engte waar mooie halfgodinnen – de Sirenen – verleidelijke liederen zingen. Het loopt echter niet goed af met zeelui die gehoor geven aan het betoverende gezang van de Sirenen. Ze lijden schipbreuk en vinden een jammerlijke dood in de golven. Om zijn bemanning te beschermen, geeft Odysseus hun volgens de legende opdracht om hun oren dicht te stoppen met was. Odysseus wil echter zelf wel naar de minnezangen van de Sirenen luisteren. Uit voorzorg laat hij zich van tevoren stevig vastbinden aan de mast van het schip,

zodat hij niet in verleiding zal komen om het schip in de richting van de Sirenen te sturen.

Ook in de christelijke literatuur komt het thema van betoverende zang naar voren. John Bunyan beschrijft in zijn *Christenreis* (1678) hoe Christen en zijn reisgenoot hun ogen afwenden en de handen over hun oren houden als ze op hun pelgrimsreis langs IJdelheidskermis komen. De beide reizigers weten dat ze alleen staande kunnen blijven als ze zich zoveel mogelijk afsluiten van de verleidingen. Het gedrag van de pelgrims baart echter wel veel opzien, omdat het zo geheel anders is dan het gedrag van de bezoekers van de kermis.

Tovenarij en betovering

In dit boek spelen de begrippen 'tovenarij' en 'betovering' een belangrijke rol. Beide begrippen hangen nauw met elkaar samen, maar hebben elk ook hun eigen betekenis.

Onder tovenarij verstaan we in de eerste plaats allerlei handelingen die erop gericht zijn om andere mensen op magische wijze schade toe te brengen of zelfs te doden (zwarte magie). Door middel van het uitspreken van een toverformule of door het manipuleren van voorwerpen of voedselresten proberen tovenaars onheil te brengen over mensen die zij om welke reden dan ook een kwaad hart toedragen. Kenmerkend voor tovenarij is dat er voorwerpen of voedselresten worden gebruikt om kwade invloeden te bewerken.¹

1. We spreken van 'hekserij' als de magie zonder uitwendige middelen tot stand komt, bijvoorbeeld door de geestelijke kracht van 'het boze oog' van de heks. Hekserij heeft net als tovenarij een 'zwarte' variant (gericht op het stichten van onheil) en een 'witte' variant (gericht op het bewerken van genezing, voorspoed of vruchtbaarheid). Het gebruikmaken van witte magie is overigens minstens zo gevaarlijk als het zich inlaten met zwarte magie. In beide gevallen stelt men zich open voor de invloeden van de macht van de duisternis.

Tovenarij kan echter ook de vorm aannemen van witte magie. Deze vorm van magie is er juist op gericht om andere mensen te bevrijden van ziekte, onheil, boze geesten of van de invloeden van zwarte magie. Beide vormen van tovenarij komen nog veel voor in Azië, Afrika en Zuid-Amerika. Ze komen echter ook steeds meer voor in Europa en Noord-Amerika.

Het begrip betovering verwijst in de eerste plaats naar het (werkelijke of vermeende) resultaat van tovenarij. Het woord heeft daarnaast ook een meer algemene, overdrachtelijke betekenis. In overdrachtelijke zin verwijst betovering naar de verleiding door leugens en dwaalleer die tot allerlei vormen van zonde leiden. Betovering is in deze zin bijna synoniem met 'verleiding'.

Ideologie

De titel van dit boek verwijst naar betovering in de algemene zin van het woord. Onder 'de betoverde mens' verstaan we niet alleen de mens die geloof hecht aan tovenarij of de mens die het slachtoffer is geworden van tovenarij. De moderne mens en de postmoderne mens worden niet minder geboeid door betovering. Moderne betovering mag dan vaak een andere vorm aannemen dan de betoveringen van het magische denken, de kern van elke betovering is hetzelfde. Ze bestaat uit leugen, dwaalleer en valse ideologie. Deze elementen zijn zo mooi verpakt dat ze bijna niet te onderscheiden zijn van de waarheid.

De verzetsman Jan Campert (1902-1943) verwijst in zijn gedicht 'De Achttien Doden' naar de betoverende macht van het nationaalsocialisme: 'De Rattenvanger van Berlijn pijpt nu zijn melodie.' Aansluitend bij de middeleeuwse legende

van de rattenvanger van Hamelen zinspeelt Campert op Adolf Hitler, die door zijn nationaalsocialistische propaganda veel mensen in Europa betoverde en naar de ondergang leidde. Niet alleen veel volgelingen van het nationaalsocialisme vonden de dood. Er kwamen ook miljoenen Joden om in de concentratiekampen. Veel verzetsmensen, onder wie Campert zelf en zijn zeventien lotgenoten, ontkwamen evenmin aan dit lot. Het nationaalsocialisme is een van de meest sprekende voorbeelden van een betoverende ideologie die uitliep op een totale ontgoocheling.

Mensen staan open voor betovering

De bovenstaande voorbeelden laten zien dat mensen van alle tijden en plaatsen openstaan voor verleiding en betovering. Mensen laten zich gewillig meevoeren door mooie woorden, mooie verhalen en mooie muziek. Deze kunnen betrekking hebben op religie, politiek, economie, sport, kunst en wetenschap of op andere aspecten van het maatschappelijke leven. Het is vaak moeilijk om hier duidelijke grenzen te trekken.

Betovering komt niet alleen tot stand via het gehoor. Zij komt ook binnen via de 'oogpoort' en via de andere zintuigen. John Bunyan geeft in zijn boek *De Heilige Oorlog* (1682) een aansprekende allegorische beschrijving van de belegering van de stad 'Mensenziel' door de duivel en zijn geallieerden. Daarin vormen de vijf zintuigen van de mens de invalspoorten voor de machten van de duisternis.

Verleiding en betovering komen zowel van buitenaf als van binnenuit. Behalve 'de vijanden buiten de poort' (de duivel en de zondige wereld) is er ook nog de 'vijand binnen de poort'. Dat is het zondige hart van de mens, inclusief zijn

denken, voelen, willen en verbeelden. Ons hart is zelf een bron van verleiding en betovering en staat in principe altijd open voor samenwerking met de vijanden buiten de poort (Mattheüs 5:18-19).

Betovering in de Bijbel

In de Bijbel komt het woord 'betoveren' maar een enkele keer voor. De apostel Paulus gebruikt het werkwoord in overdrachtelijke zin in zijn brief aan de Galaten (3:1). Daar verwijt hij de gemeente in dat gebied dat ze zich hebben laten betoveren door een dwaalleer: 'O gij uitzinnige (= dwaze, onverstandige) Galaten, wie heeft u betoverd, dat gij de waarheid niet zoudt gehoorzaam zijn; denwelken Jezus Christus voor de ogen tevoren geschilderd is geweest, onder u gekruist zijnde?' De dwaalleer waarvoor de Galatiërs zijn gevallen, is de gedachte dat geloof in het Evangelie niet voldoende is om zalig te worden. Men moet ook de werken van de wet blijven doen om behouden te kunnen worden.

In de meer algemene zin van 'verleiding tot zonde' komt het begrip betovering impliciet veel vaker voor in de Bijbel.² Elke zonde en verleiding tot zonde is gebaseerd op een dwaalleer. Toen Adam en Eva aten van de verboden boom in het paradijs werden ze in zekere zin betoverd door de verleidende woorden van de sprekende slang (Genesis 3).

2. In de Bijbel wordt de aard van de zonde aangeduid met verschillende beelden. De volgende beelden komen relatief veel voor: Door de zonde zijn mensen van nature geestelijk *dood* (Efeze 2:1), *blind* (2 Petrus 1:9), *melaats/onrein* (Ezechiël 22:15) en wandelen ze in de *duisternis* (1 Johannes 1:6). Deze beelden tekenen vooral de geestelijke staat (toestand) van de onwedergeboren mens. Het beeld van *betovering* verwijst daarentegen vooral naar de (deels zelfgekozen) actieve geestelijke beïnvloeding van de mens door de machten van de duisternis.

De zonde van Adam en Eva was desondanks geen noodlot of ongeluk dat hun overkwam. Onze eerste voorouders lieten zich gewillig betoveren door een leugen en overtraden daarbij moedwillig het gebod van God. En elke keer als er een mens in zonde valt, is dat het resultaat van een vrijwillig gehoor geven aan de betoverende macht van een leugen. Behalve betovering in overdrachtelijke zin komt tovenarij in letterlijke zin ook aan de orde in de Bijbel. Zowel in Egypte als in Babel behoorden tovenaars tot de hofhouding van de koning. In Egypte speelden tovenaars een belangrijke rol in de harde confrontatie tussen de God van Israël en de farao van Egypte. Uit deze en andere geschiedenissen uit de Bijbel blijkt dat tovenaars over geestelijke krachten beschikten (Exodus 7:11, 22; 8:7, 18). De occulte krachten van de tovenaars moesten echter het onderspit delven in de confrontatie met de almachtige God van Israël. In het Oude Testament wordt het plegen van tovenarij streng verboden (Leviticus 19:26; Deuteronomium 18:10-11). Tvenaars moesten zelfs gedood worden (Exodus 22:18).

Onttovering in de Bijbel

Behalve betovering komt echter vooral ook *onttovering* sterk naar voren in de Bijbel. De Bijbel laat niet alleen zien hoe de mens altijd weer geneigd is om zich te laten boeien door de verleidingen van de duivel, de wereld en het eigen zondige hart. De Bijbel laat ook zien dat er een uitweg is. Mensen die gebonden zijn door zonden en andere geestelijke machten kunnen bevrijd worden uit hun boeien; en worden ook metterdaad bevrijd.

Onder onttovering verstaan we Gods tegenoffensief tegen de dwaalleer en de leugen. Tegenover de leugen en de

dwaalleer spreekt God de waarheid door Zijn Woord en door Zijn Geest. God heeft Zijn waarheid op een heel bijzondere wijze geopenbaard in Zijn Zoon, de Heere Jezus Christus. Hij is de getrouwe Getuige, Die Zelf de Weg, de Waarheid en het Leven is (Johannes 14:6). Door de opstandingskracht van de Heere Jezus wordt de betoverende werking van de dwaalleer en van de zonde ontkracht.

Onttovering is overigens iets anders dan *ontgoocheling*. Ontgoocheling is de ontdekking dat men bedrogen is door de dwaalleer op een moment dat er eigenlijk geen weg terug meer is. Judas Iskariot was ontgoocheld nadat hij de Heere Jezus had verraden (Mattheüs 27:3-4). Voor hem was er geen weg terug. Hij maakte een eind aan zijn leven. De vijf dwaze maagden uit de gelijkenis waren ontgoocheld toen ze tot de ontdekking kwamen dat ze te laat waren om nog te worden toegelaten tot de bruiloftszaal (Mattheüs 25:10-12).

De bevrijding uit de macht van de zonde en van de duivel komt bij God Zelf vandaan. Hij nam Zelf het initiatief tot de onttovering van de machten. Dat begon al in het paradijs nadat Adam en Eva gezondigd hadden. God zocht hen op en stelde daarbij de ontdekkende vraag: 'Adam, waar zijt gij?' De HEERE doorbrak daarmee de betovering van de zonde en van de schaamte en de schuldgevoelens die daarmee gepaard gingen. Hij ontmaskerde de woorden van de slang als leugen en bevestigde Zijn eigen woord als de waarheid. In de vervloeking van de slang kondigde God de strijd aan tussen de slang en het vrouwenzaad (Genesis 3:15).

De strijd tussen leugen (betovering) en waarheid (onttovering) krijgt in het Nieuwe Testament een belangrijke spits in de geschiedenis van de verzoeking van Jezus in de woestijn

(Lukas 4:1-13). De verzoeker probeerde Jezus op allerlei manieren te verleiden tot zonde, juist op een tijdstip dat Hij lichamenlijk gezien zwak was, omdat Hij veertig dagen had gevast. De duivel deinsde er zelfs niet voor terug om Gods Woord te citeren om Jezus zo tot zonde te verleiden. Hij kreeg echter geen voet aan de grond. Jezus doorzag de leugens van de duivel en bleef staande ondanks de verleiding. Daarmee bewees Hij dat Hij de Zoon van God was. Hij is de tweede Adam, Die God gehoorzaam bleef in de verzoeking. Jezus' gehoorzaamheid en standvastigheid vormen ook nu nog de vaste grond voor het geloof en de gehoorzaamheid van elke christen die met Christus verbonden is. Alleen in Hem en door Hem kunnen christenen staande blijven in de geestelijke strijd tegen de driehoofdige vijand: de duivel, de wereld en de inwonende zonde.

Geestelijke strijd

De onttovering en bevrijding van de macht van de zonde en van de duivel komen tot stand in de weg van geestelijke strijd. De kern van de geestelijke strijd bestaat daarin dat God Zelf voor Zijn volk strijdt. De confrontatie tussen God en de machten ten behoeve van Zijn volk vormt een rode draad door het Oude Testament. God bevrijdde het volk van Israël van de macht van de farao van Egypte en van andere vijandige volken die het op de ondergang van Zijn volk voorzien hadden. De strijd tussen God en de machten van de duisternis vindt in het Nieuwe Testament zijn hoogtepunt in het lijden en sterven van de Heere Jezus aan het kruis van Golgotha. Daar, te midden van de duisternis en de Godverlatenheid, rekende Jezus radicaal af met alle machten van de duisternis. Door Zijn dood en opstanding werd de macht

van de zonde, de wereld, de duivel en de dood gebroken. De overwinning zal echter pas volkomen zijn wanneer Jezus als de Zoon des mensen terugkomt op de wolken van de hemel.

De gemeente van Christus leeft tussen Doorbraakdag (*Decision-Day*) en Bevrijdingsdag (*Victory-Day*). De beslissende slag is al geleverd op Golgotha en de uiteindelijke overwinning is veilig gesteld door de opstanding en hemelvaart van Christus. De geestelijke vijanden zijn echter nog niet geheel verslagen en gaan zelfs geregeld tot de tegenaanval over. De duivel, de wereld en de inwonende zonde werken samen om de mensen te blijven betoveren. De gemeente van Christus kan in deze strijd alleen staande blijven als zij waakt en bidt en als zij de gehele wapenrusting van God aandoet (Efeze 6:11-18).

De bedoeling van dit boek

Dit boek is bedoeld als een handreiking tot bezinning en verdieping voor christenen die midden in de geestelijke strijd staan. Bezinning op de thema's betovering en geestelijke strijd is hard nodig in deze tijd van op hol geslagen secularisatie en wereldgelijkvormigheid. Voor welke vormen van betovering staan wij persoonlijk en gezamenlijk, vanuit onze eigen culturele context, het meest open? Daarbij is het belangrijk dat we niet alleen oog hebben voor overduidelijke vormen van betovering ('de duivel op klompen'), maar ook voor meer subtiele vormen van verleiding ('de duivel op kousenvoeten') waaraan we zo gemakkelijk ten prooi vallen, omdat we ze gewoon over het hoofd zien.

Om staande te kunnen blijven in de geestelijke strijd is het belangrijk om goed kennis te nemen van de kracht, de stra-

tegie en de tactieken van de vijand. Geestelijke oorlogvoering heeft menselijkerwijs gesproken alleen kans van slagen als we beschikken over de juiste informatie over de vijandelijke macht en over de macht van het bevrijdingsleger. Het hebben van betrouwbare geestelijke kennis is een zaak van levensbelang. Geestelijke kennis en geestelijke intelligentie zijn veel belangrijker dan rationele kennis, emotionele intelligentie of sociale intelligentie. Geestelijke intelligentie is niet aangeboren en wordt alleen verworven op de leerschool van de Heilige Geest. De Bijbel is daarbij een betrouwbaar leerboek dat richting kan geven aan al ons denken en handelen in de geestelijke strijd. In de geestelijke strijd is het belangrijk om een goed evenwicht te vinden. Aan de ene kant moeten we ons wachten voor een geestelijk activisme, waarbij de christen en zijn geestelijke strijd in het middelpunt komen te staan en waarbij te weinig rekening wordt gehouden met de blijvende kracht van de zonde in het leven van Gods kinderen. Aan de andere kant moeten we echter ook waken voor valse lijdelijkheid, waarbij te weinig rekening wordt gehouden met de opstandingskracht van de Heere Jezus en de vernieuwende kracht van de Heilige Geest in het leven van mensen die onttoverd zijn door Gods waarheid. Christenen zijn geroepen om deel te nemen aan de geestelijke strijd met heel hun hart en met al hun krachten. Tegelijkertijd geldt dat het staande blijven in de geestelijke strijd en het delen in de overwinning voor honderd procent een genade-gift van God is.

De opzet van dit boek

Dit boek bestaat uit zes hoofdstukken. Na dit inleidende hoofdstuk volgt in hoofdstuk twee een beschrijving en be-

spreking van vijf vormen van betovering die een belangrijke rol spelen in Papoea (Indonesië): angst voor tovenaars, angst voor boze geesten, valse lijdelijkheid, het streven naar een paradijs op aarde en de lokroep van de vrijheid. De situatie op Papoea verschilt van die in Nederland en Europa. Er zijn echter ook een aantal overeenkomsten. Daarom vormt het hoofdstuk 'Betovering overzee' tegelijkertijd een spiegel voor mensen in Nederland.

In hoofdstuk drie gaan we vervolgens in op verschillende vormen van betovering in Nederland en Europa. Daarbij komen de volgende verleidingen aan de orde: de verleiding van de ideologie (geïllustreerd aan de hand van het nationaalsocialisme), de betovering van het modernisme en het postmodernisme en de bedwelming van het hedonisme (genot als hoogste ideaal en levensstijl). In een aparte paragraaf komt daarna het thema 'betovering in de kerk' voor het voetlicht. Betovering in de kerk kan de vorm aannemen van dwaalleer of van wereldgelijkvormigheid. Ze kan echter ook voorkomen in vormen en ideeën die bedrieglijk veel lijken op de waarheid, maar waardoor mensen intussen misleid worden. Behalve de zonden van de tollenaar zijn er ook de zonden van de farizeeër. En behalve de dwaalleer van het remonstrantisme zijn er bijvoorbeeld ook de verleidingen van het wetticisme, het antinomianisme en de valse lijdelijkheid. Ik behandel tien aandachtspunten met het oog op voortgaande bezinning en zelfonderzoek.

Hoofdstuk vier biedt daarna in vogelvlucht een overzicht van verschillende vormen van betovering in de Bijbel. Net als de voorgaande twee hoofdstukken fungeert dit hoofdstuk als een spiegel. Behalve allerlei vormen van betovering van dwaalleer en zonde komen ook de verleidingen van de

magie en van het occulte aan de orde. De betovering van de mens heeft in de Bijbel echter niet het laatste woord. God neemt het initiatief tot de onttovering van de mens. Het leven, lijden en sterven van de Heere Jezus Christus brengt de beslissende overwinning over de machten van de duisternis. In hoofdstuk vijf, 'God, de mens en de machten', volgt een bespreking van de diverse machten, zowel goede als kwade, die invloed hebben op het geestelijke en religieuze leven van de mens. In dat kader gaan we ook in op het thema 'geestelijke strijd'. Het hoofdstuk sluit af met een bespreking van het verschijnsel 'bevrijdingspastoraat'.

Het boek loopt uit op een uitleg en toepassing van Psalm 91 in hoofdstuk zes. De kern van de bemoedigende boodschap die vanuit deze psalm tot ons komt, is dat geestelijke strijd en geestelijke bescherming onlosmakelijk verbonden zijn met het hebben van gelovige gemeenschap met God. Veilig in Gods bescherming zijn allen die hun toevlucht hebben mogen nemen in de schuilplaats van de Allerhoogste. Als het goed is, sporen het openstaan voor de betovering en de noodzaak tot geestelijke strijd ons aan om dicht bij God te leven.